

PULSKE MAŽORETKINJE NE GAZE STROJEVI KORAK

*Prošlost se ne može naći u geometriji prostora,
već samo u geometriji uspomena.
M. Prust*

Kao da su preživeli stanovnici Troje dočekali Ilijadu, tako nekako. To je, danas, put u Istru, sa početnom stanicom Beograd, Srbija. U trenutku kad bilo kakve zajedničke zemlje više nema, dok se kilometri množe i spačvanska šuma nagoveštava drugačije vidike, misao o Istri podrazumeva zbir asocijacija: Mornarički nastavni centar Jugoslovenske ratne mornarice u Puli, spavaonice sa žaluzinama i metalne kasete koje u mediteranskom pojasu zovu «škafeti», plaže Poreča, Rovinja i Umaga, studentska jutra kad se, na obaveznoj godišnjoj praksi beogradskog Geodetskog fakulteta, u Novigradu, ustajalo u četiri ujutru jer se tlo najbolje meri dok vazduh još ne titra... Prokletstvo prostora koji nije odoleo probi vremena. I naši životi koji su premostili dva sveta.

LEGENDA O IMENU

I kao što se, nekad, kroz prozor voza što se cele prohladne noći klackao krivinama jedne zemlje koje više nema, iza te poslednje krivine napokon ukazivalo more, tako se i sada, posle raskrsnice za Kanfanar na kojoj ćete, međutim, skrenuti levo, iza sledeće krivine, ukazuje zvonik Sv. Eufemije, zaštitnice Rovinja. Otok Katarina, kao kaplja zelenila u moru, crni se nadomak grada, stotinak metara od Velikog mola. Više ne možete pobrkati put.

Za svaku prosperitetnu turističku destinaciju poželjno je postojanje više legendi koje tumače poreklo, ime, lozu... Ime Istre tumače dve paralelne legende koje na prostoru što se kolokvijalno zove Terra magica, imaju podjednaku vrednost. Prva govori o

Tragovi vekova: Rovinjska kala

Argonautima čije verovanje beše da Dunav - koji su oni zvali Istros - ima više izvora i ušća. Pa su tako, tražeći Zlatno runo, i naišavši pri tom na reku Mirnu, shvatili da je to jedno od dunavskih ušća, i kad su potom otišli dalje svojim tragalačkim poslom, iza njih ostade ime: Istra.

Druga je priča vezana za Histre, praistorijske starosedeoce Istre čiji se kralj Epulon, kako o tome naknadno svedoči Tit Livije, krajem 3. veka pre naše ere, sukobio sa Rimljanima, braneći svoju prestonicu, današnje arheološko nalazište Nezakcij, u blizini Pule. Kada ih je ostalo još malo živih, Epulon se probada kopljem, da ne padne živ u ruke osvajaču. Rimljani su zadržali ime Histria. Sve je to ionako bilo deo jedne, naizgled večne, imperije...

SVETA EUFEMIJA

Vazduh je prezasićen vlagom, i topao, dok se rovinjske noći cede niz kamenite ulice. Kamenje svih veličina, od grdnih blokova na rivi, do komada veličine cigle, složenih na kant, uglačano vekovima koji su izlizali sve njegove rubove. Ulice niz koje se spuštamo i penjemo u grad, na jutarnje molitve pred telom svete Eufemije što počiva u sarkofagu na vrhu brega, pod zvonikom koji služi kao putokaz.

Svetica, žrtvovana u pulskoj areni, predata lavovima, jednog jutra 800. godine doplovljava u kamenom (sic!) sarkofagu u rovinjsku luku. Telu nedostaje ruka koju su, vekovima ranije, odgrizli lavovi. I narod je, po toj ruci, prepoznaje, zadivljeni narod, narod sklon verovanju, i podiže joj, te 800. godine, crkvu na samom vrhu brega, ostrvske ćube kojom se završava rovinjsko tlo. Crkva će potom više puta biti rušena, i goreti, da bi njen sadašnji izgled poticao iz 18. veka.

Sam grad, nastao na ostrvcetu, 1780. godine spojen je sa kopnom u neshvatljivom poduhvatu kojim je kanal zasut kamenjem i popločan.

SCONTO

U vlažnom zraku, i isparenjima mora što donose mirise ribljih repova, peraja i iznutrice, niz ulizani kamen strmih nepredvidivih ulica, slivaju se Nemci sa digitalnim aparatima snimajući prozore sa cvećem i Italijani koji viču mangiare, mangiare i cimaju decu za ruku i u restoranima odmah traže sconto. Popust. Bez ikakvog zazora, kao da im to pravo odnekud pripada, sa izvesnom nametljivošću, gotovo svadljivo, Italijani svuda traže popust: od prodavca grape na prašnjavom parkingu ispred zidina Dvigrada, u prodavnicama Poreča, svuda. Prodavci se protive i pitaju - zašto? Ako Italijan već kupuje samo jednu flašu grape, prodavcu, Makedoncu iz Tetova koji je služio vojsku u Beogradu a sada, već 20 godina, živi u Istri, nije jasno zašto bi Italijanu dao sconto. Ali kada, potom, čuje moj naglasak, i sazna odakle sam, uz rakiju pakuje i mali, okrugli sir, i namiguje: «Popust je za *svoje!*»

Više ne možete pobrkati put: Rovinjski svetionik

ZVUKOVI ROVINJA

U potkrovnom stančiću iznad legendarne rovinjske kafane koja je glumila, zajedno sa svojim vlasnikom, u rovinjskoj

epizodi Đidinog «Grlom u jagode», osluškujem zvukove Rovinja: sveprisutni galebovi, nasrtljivi i nervozni, čija se dreka čuje u svako doba dana i noći. Ta dreka je nešto neopisivo, mešavina prasećeg skičanja, mačjeg teranja i magarećeg njakanja. Svakog jutra, na mutnom staklu krovnog prozora, zalupetaju pljosnate, žute noge nekog galeba. Polako, mozak razvrstava ostale zvuke: recimo, stolice. Vredne ruke jutarnjih kelnerica raspoređuju stolice prpošno, pokretima u kojima se naslućuje očekivanje od dana koji započinje. Danas će, možda baš, eto, danas, svaki sto biti okrenut po tri puta bez pauze, sa puno vina i ribe, bez ponižavajućih čevapa i pice koje kafana ni ne nudi, ali stalno mora da Nemcima objašnjava zašto. Za vreme popodnevnog sijeste, posle ručka, stolice se privlače sa izvesnom zadržkom, oprezno, tek da njihove noge zatandrču preko kamena,

da podsete da su tu. Uveče, posle večere, stolice gmižu po tlu, ruke su umorne i razočarane, dan je opet bio štur. Kafana je zaključana. Ostaju samo galebovi. Sutra je novi dan.

FASCINACIJA PRIRODNIM LEPOTAMA

A na radiju, jednoj od bezbrojnih postaja istarskog etra, Bosanac iz Prijedora, pilot, pridošao u Istru 90-tih, govori o svom biznisu: iznajmljivanju aviona turistima koji iz visina žele da se osvedoče u lepote hrvatske obale. Beskrajno ponavlja «razvedenost», «bistro more», konstatuje inače ovde oficijelni stav da je hrvatska obala jedna od najlepših u svetu, koristi sve postojeće superlative. Uopšte, unison je napor svih u Hrvatskoj da se turizam vine u nebesa. Dnevnici na sve četiri televizije (HRT 1 i 2, Tv Nova i RTL) počinju izveštajima o gužvama pred tunelom Sveti Rok, i gužvama pred trajektima, gužvama, gužvama, gužvama. Na stranu sad da li gužva i gmizanje u 20-kilometarskim kolonama ikome može delovati privlačno, dirljivo je to kako su svi ovde zalegli za jedan cilj: stvoriti od svoje zemlje turističku Meku. Ma koliko Hrvati danas ponavljali sistemsku grešku socijalističke Jugoslavije, čija je obrazovna doktrina počivala na premisi kako smo mi najlepša zemlja na svetu, sa najvećim prirodnim bogatstvima, te da shodno tome i ne moramo mnogo da radimo, dobro je imati neki cilj ka kome se krećeš, i svaki dan se čini uspešniji, makar malo, od prethodnog. Čitalac će se ovde svakako odati poroku upoređivanja, i naći će da kod nas, u Srbiji, nikako da bude uspostavljen takav jedan cilj za koji bismo svi zalegli. Zaleganje, već 600 godina, za preteški teret jednog mita koji nas je začarao, različita je mera vrednosti...

VELI JOŽE

Kao što svako mesto ima svojih nekoliko uporišnih kafanskih tačaka, Pariz Mullen Ruž, Beograd Znak pitanja, itd, Rovinj sada, nakon što su sa ove scene sišli Mihiz, Antonije, Janez Vrhovec, Dragiša Jovanović, Mića Popović... počiva na magiji Velog Jože, bivšeg kantonona, kamene odaje gde se točilo vino i servirala jeftina hrana.

Veli Jože je mesto gde ćeš završiti dan, gde ćeš popiti jutarnju kafu i popodnevno pivo, gde ćeš, čak, počašćen gazdaričinom rukom koja ti prinosi domaću trešnjevaču iz tegle, sipanu u čašu kutlačom od srebra, ako si ubogi pisac, napisati ovaj tekst, jednog tmurnog popodneva sredinom avgusta A.D. 2006, dok se galebovi bore sa vetrom a vrhovi čempresa na Katarini ljuļaju nemo.

U kafanu se stupa preko mozaične kamene ruže vetrova, i dalje, ispod mornaričkih zastavica koje vise sa plafona od borovine, pored ronilačkog skafandra starog jedan vek, uspravljenog u pozu neme zaustavljene dobrodošlice, kroči se u kamenu prostoriju čiji je levi zid, iza kog je kuhinja, načinjen od gigantskih, crnih, hrastovih dasaka nekadašnjeg bureta. Po zidovima ulubljeni ferali sa potonulih brodova, porodične fotografije rovinjskih ribara, tegle sa trešnjevom rakijom, stari saksofon, raspuklo veslo, drveni jaram kojim je boškarin, davno istarsko govedo, vukao plug, koturi od plute, olova, plovci, trozupci. Bog, stari! jedini je pozdrav na ulazu, sto u čošku sa antiknom klupicom za dvoje, Romeo i Julija zove se taj sto, zidovi od toplog kamena, uvek ćeš na njima pronaći neki predmet kog juče nije bilo tu. Veli Jože.

Tamo gde rastu najveće školjke:
Limski kanal

SVAKIDAŠNJA JADIKOVKA

U naporu da se dosegne turistički Olimp, žurba i frustriranost zbog nedovoljne brzine tog uspona, prate letnje istarske dane. Gazdarica se na televiziji žali što su joj turisti ostavili otvorene prozore pa je vetar razvukao peškire, a vlasnik kafane će vam u predahu pred večeru poveriti u pola glasa da turisti nisu nizašta, donose paradajz i uopšte ne dolaze u kafanu, ako dođu naručuju običnu vodu, ako naruče kiselu vodu onda je trebalo vino, ako naruče ćevape nije dobro jer su mogli ribu, ako naruče ribu što nisu i salatu, ako uzmu salatu što nisu uzeli desert, ako uzmu desert... Rublje i mokri peškiri okačeni na konopce razapete u uskim ulicama, cede se za vrat kelnerima koji onda protestuju i traže prethodnu upotrebu centrifuge od turista. Svi se onda smeјemo, i mrak pada na rovinjske

krovove...

CIGARETA GOSPODARICA

Tranzicija, zajednički imenitelj balkanske egzistencije, u Istri se odrazila kroz ekonomsko bujanje rovinjske Tvornice duhana, čije su se akcije početkom devedesetih prodavale za dvestotinak maraka, da bi danas dostigle više hiljada evra! Usled teško shvatljivog monopola koji ova fabrika ima na hrvatskom tržištu, na kome ne možete naći ni winston niti davidoff, niti bilo šta što ne pravi TDR, rovinjski cigaret-majstori krenuli su u širenje i na turističku sferu, jer se pare nekako moraju uposliti.

Na popodnevnom piću u prigradskoj nastambi sa tremom, usred vinograda, gde se toči piće i kuvaju domaća jela, Dragan K. mi govori o počecima rovinjske emancipacije.

Spazio, špaća, tako se zovu ova mesta rustikalnog štimunga gde lokalni momci komuniciraju sa mladom kelnericom na istarskom dijalektu. Špaće su nekad bile, kaže Dragan, podrumi sa vinom, bez kanalizacije, a izmet se u kantama nosio u more. Sada su u špaćama inox bačve sa vinom.

Tvornica duhana danas je, međutim, vlasnik gotovo svega na šta vam u Rovinju padne pogled. Hotel Eden, ponos jugoslovenske turističke ponude, sagrađen 70-tih u najboljem maniru betonske, gigantske arhitekture, otkupljen danas od duvanskih magnata, renovira se iz temelja svakih pet godina. U planu je rušenje čitavog kompleksa Monte mulini i izgradnja wellness centra za koji se predviđa da će biti najveći u Evropi (!). O prokopavanju onog kanala i izgradnji desetak mostova koji treba da asociraju na Veneciju govori se sa nevericom. Cigaretta gospodarica, majka rovinjskog napretka.

Kino Beograd

Napredak Rovinja je krenuo ranih pedesetih, kada je, zapušten i oronuo, Rovinj ponudio Zagrebu da otkupi trošne kućice po jeftinoj ceni radi izgradnje vikendica. Zagrepčani su, kako o tome svedoči legenda, odgovorili: "Ne zanimaju nas italijanske štale". Tada su se Rovinjezi okrenuli Beograđanima koji su ponudu prihvatili, i tako je priča krenula. Rovinjezi to, izgleda, nisu zaboravili Beograđanima. Duboko izmešanog stanovništva, Istra je zapravo iskonska retorta naroda koji u kulturi svakodnevnog življenja imaju toleranciju i međusobno poštovanje. Oficiri JNA koji su se ženili Istrijankama ostavili su jak pečat. Devojke iz Čačka, Kragujevca, Beograda... koje su se preko leta zaljubljujvale ovde i ostajale na ovim obalama takođe su dale doprinos toj slici sa mnogo boja. Pa prema tome uopšte više ne čudi kad vas ekavica uvede tamo gde inače ne biste ušli. Dok kupujem pečatni vosak u pulskoj knjižari, prodavačica se široko smeje i pripoveda da njen tetak živi na Karaburmi. Oduševljena je

pri tom što neko još uvek koristi pečatni vosak i traži da joj opišem kako izgleda moj pečat. Pozdravljamo se i ona kaže da dođem opet. Prodavačica u kiosku kod koje kupujem razglednice prepoznaje moj akcent i stupa u razgovor, žali se kako je ovde "sve na prodaju", prepričava mi neku hrvatsku humorističku emisiju gde su to izvrgli ruglu i predložili selidbu Hrvata na platforme na moru, s obzirom da je kopno prodato strancima. Marke za razglednice nema. Na sledećem kiosku prodavačica ima marke, i ja kažem: "Tri za inostranstvo", pa onda prijatelju koji Pulu zna bolje od mene, vojska ga je duže držala ovde, a sada delimo istu rovinjsku adresu, tiho dodam opasku o tome da mi smešno zvuči kad u Hrvatskoj za Srbiju kažem "inostranstvo". Prodavačica je, međutim, čula i kaže: "Zato ćete i dobiti marke". Na moje interesovanje zašto inače ne bi trebalo da dobijem marke, ona objašnjava da je za kupovinu maraka potrebno kupiti i razglednicu. "Ali vi ste iz Srbije", kaže i pruža marke.

Na rovinjskoj rivi, godinama napušteno i oronulo zdanje bioskopa "Beograd" koje se više zvanično tako ne zove niti prikazuje filmove, ove je zime renovirano i privedeno novoj nameni. Tomica, polu-Zemunac polu-Rovinjez, dizajner po profesiji, dok ćaskamo na drugoj strani uvale pokazuje tamo i pita da li sam video novi kino Beograd. Svi ovde, naime, tu zgradu još zovu tako. Kažem da nisam, i da me odavde malo podseća na Rajhstag, hladna neka arhitektura. Tomica se smeje i kaže: "Razumljivo, to je Rajfajzen banka!" I koji dan kasnije, u kafeu na platou ispred banke, završavajući uobičajeni istra bitter, dok lepa kelnerica odbrojava kusur i govori: Ciao!, pogled mi pada na firmu kafea:

Zagrepčani nisu hteli, došli Beograđani: Krovovi Rovinja

CINEMA. Šifrovane poruke iz prošlosti, tajni znak kroz koji se prošlost pojavljuje u sadašnjosti...

A na polasku iz špaće Dragan me moli za uslugu. "Ti poznaješ ljude", kaže, "ti ćeš to moći". Pitam se u sebi šta je po sredi, da li ću morati da urgiram za neku pesničku zbirku ili upis deteta u beogradsku školu. Dragan navodi svoje crnogorsko prezime, i moli: da li bih, negde, mogao da pronađem korene tog prezimena? Smejem se, i govorim mu o Radovanu Miljaniću, glumcu beogradskom, i Leksikonu crnogorskih prezimena kog je njegov otac, posle celog života istraživanja, napisao i ostavio potomstvu u nasleđe. Rastajemo se na glavnom trgu. Stisak nam je čvrst.

BANDIERA ROSSA

U prostorije dominantne istarske manjine ulazim narednog dana da od Italijana čujem priču o istarskoj multikulturalnosti. Maja je šesnaestogodišnjakinja, prijateljeva kćerka, i ona na moj upit kao iz topa odgovara: "Antonio Miculian, moj profesor". I eto me kod signora Miculiana, u kamenoj zgradi Centra za povijesno istraživanje Talijanske unije za Istru i Rijeku. Pod prozorima stana po kome ujutru dobuju galebovi, na trgu Mateotti, sa tamnozelenim vratima uokvirenim pravilnim kamenim stubovima, ertama. Kameno stepenište se kao testo sliva na dole, gelenderi usijani od upotrebe, tama primorskih enterijera u čijem se projektovanju štedelo, miris davne vode, tanak vazduh vekova koji su prošli kroz ove prostore. Čitaonica se otvara preda mnom, obogaćujući mirise stepeništa karakterističnim mirisom knjiga, signor Miculian je vedar i srdačno pruža ruku, pokazuje odmah knjige, italijanski dominira, jutarnje svetlo sa ulice meša se sa lampama u čitaonici. Kafa će biti u redu, kažem. Skuvaće mi je sam.

Sklapamo potom ličnu kartu talijanske manjine u Istri: od 206.000 istarskih žitelja, dvadesetak hiljada su Italijani. Italijani su u Istri uvek bili levo orijentisani, kaže signor Miculian. Bandiera rossa la trionfera. Govorimo o kolebanjima tog broja, spominjemo egzodus od 1945-1954, kada je 8.000 Italijana otišlo iz Rovinja, a, navodno, 350.000 sa cele jadranske obale. Signor Miculian mi pokazuje knjigu Flaminija Rokija "L'esodo dei 350 milla Giuliani Fiumani e Dalmati", i potom sam izražava sumnju spram te velike cifre. "Sve je to stvar različitog tumačenja", kaže. Kad ga pitam za razloge egzodusa Italijana iz tek formirane socijalističke Jugoslavije, koja je bila leva tvorevina, u smislu ideje, signor Miculian navodi: nepristajanje na komunizam, ekonomski razlozi, kao i nepristajanje na novouspostavljeni državni okvir. Istra i Rijeka su do II svetskog rata bile u sastavu Italije...

Danas u Istri postoje četiri italijanske gimnazije kao i 20-tak osnovnih škola. Knjige su besplatne, kad je reč o italijanskim udžbenicima, dok se hrvatske knjige dobijaju jeftino. "Nacionalna historija", objašnjava signor Miculian, "piše se u Zagrebu, tako da te knjige ne obezbeđuje Unija Talijana". Italijanske knjige plaća vlada u Rimu, preko Sveučilišta u Trstu. Ministarstva Hrvatske i Slovenije izdvajaju iz budžeta. Slovenija je u ovoj priči zato što deo Istre pripada njoj, i tu nema nikakvih problema, saradnja je odlična, kaže signor Miculian.

Na kraju navodim pokojnu šjoru Anu

Doblanović koja mi je prethodnih godina, uz jutarnju grapu, pripovedala o uvreženom mišljenju kako se u Istri najbolje živelo za vreme Austrougarske, potom pod Titom, a najgore za vreme Italije. "Tako je", potvrđuje veselo signor Miculian, i ustaje da donese jednu knjigu. L'Austria era un paese ordinato. Pisci Carpinteri i Faraguna, Italijani, pišu 1934. godine, knjigu pod nazivom "Austrija je bila jedna uređena država"! "To je svakako istina", uzvikuje signor Miculian, "ovde su priče iz tog doba!"

Silazimo niz kamene stepenice, signor Miculian me vodi u donju čitaonicu, iza teških zavesa od crvenog pliša potpuni je mrak. U svetlu zidnih lampi, miris prepečenog laka meša se sa mirisom knjiga, i voda, praiskonska voda, izvetrela i zarobljena u mraku čitaonice ko zna kada. Iza stakla na policama sijaju zlatna slova na riknama knjiga. Teška, mirisna tišina zaustavljenih prostora. Dok signor Miculian priča o nameri da se i ta čitaonica pusti u opticaj za građanstvo, široko mi se nadimaju nozdrve, u želji da zauvek sačuvam taj miris. Srdačno se rukujemo, kao stari znanci. Napolju, rovinjsko jutro, toplo i

Terra rossa sa kamenom kućom i maslinama

mokro, sa telima turista koja se slivaju na rivu, hvatajući čamce za Crveni otok i Katarinu. Valja odraditi još jedan dan na plaži...

TERRA ROSSA

Ali ta zemlja; ko se ne bi sećao toga iz gimnazije, (ili je u pitanju osmoletka?), terra rosa, crvena istarska zemlja, opora, koja tom grožđu i vinu i hlebu i salati i rakiji daje neponovljiv trpki ukus, bez raskalašne slasti bogatih kuhinja, sveden, jednostavan ukus vazduha i čistog neba. Vinogradi pored puta za Kanfanar, niski, nad razrivenom crvenom zemljom, orezani uredno kao frizure u ženskom manastiru. Iznad njih, u daljini istarskog neba, plavi vrhovi planina, i tamo, nad Rijekom, najveća među njima, Monte Maggiore kako joj ovde tepaju, Učka, na čijim se vrhovima može zabeleti i sneg.

PARTIZANSKI SPOMENICI

Na putevima, i u mestima, na svakom trgu - spomenici. Crvena zvezda je na njima. I najmanje mesto ima svoje mrtve i zaklane od "nacifašista", kako ih na spomenicima redovno nazivaju. I na svakom spomeniku cveće. I nijedan, ponovo: nijedan spomenik nije išaran, niti ijednoj bisti fali glava narodnog heroja. Istra ima jak razlog za poštovanje mrtvih partizana: slavna 43. istarska divizija je kamen temeljac ovdašnjeg odnosa prema tradiciji antifašizma, koja je u Istri neprikosnovena. Tako da danas u Istri nema dileme ko se stvarno borio protiv fašizma. Čitalac koji ne odoleva poroku upoređivanja, zna koliko je to jednostavnije, i lakše za život, nego...

BOŠKARIN

Mesto do koga su, u bivšoj državi, dolazili vozovi iz Beograda, i odakle se autobusima kretalo prema Rovinju, Poreču, Umagu... u kopno uvučeni Kanfanar. Tišina i palanačka uspavanost naselja koje je izmaklo turističkom udaru. Kanfanar danas, sa stanicom koja više nema koga da primi, opustelom stanicom sa koje se podiže miris ulja iz železničkih pragova, liči na promašenu čekaonicu. Krajem jula tu se odigrava pučka fešta posvećena boškarinu (čitati ovu reč sa naglaskom na trećem slogu), ogromnom istarskom volu koji je služio za vuču i oranje. Ime mu potiče od najčešće nadevanog imena koje je zatim prešlo na celu vrstu. Fešta je počela popodne. Volovi su tu bili od jutra. Na centru, na malom trgu sa mermernim platoom, postavljene su tezge: poljoprivredne alatke izrađene ručno, kaiševi od kože, časovnici u obliku istarskog poluostrva, izrađeni od kamene ploče, od drveta, od parketskih laminata. Na njih aplicirane minijaturne kose, plugovi, zvonici, tradicionalne istarske kućice sa kamenim krovom zvane kažuni. Kazaljke su od plastike, kineske proizvodnje.

Na zaravni 500 m od centra je smotra volova. Živinčad je postavljena svuda unaokolo, narod ih zagleda, puno je Nemaca, Holanđana, ali ima i domaćih, poneki su obučeni pitoreskno, ima tu kaubojskih šešira i kožnih prsluka sa resama. Na bini, devojčice u narodnim nošnjama izvode igrokaz na istarskom dijalektu, dijalog dve kume preko plota, koliko se može razumeti.

U krošnji velike lipe, štand sa roštiljem. Čevape donosi devojčica od petnaestak godina, nasmeje se glasno što mi je čevape donela pet sekundi nakon što sam ih naručio, verovatno ih je imala spremljene. Volovi su mirni, ne glasaju se. Jedemo na zelenim klupama poređanim jedna uz drugu, u četvorougao oko unutrašnjeg šanka i roštilja. Uočavam na klupi urezane poruke: SVENŠEK ROMAN, 60. KL. PTUJ, 28. 6. '80. Sve su to vojnički potpisi, sve od reda. Lagani vetrić pomera krošnju lipe. Uz čevape ima malo ajvara. Na vojničkim klupama jedne bivše vojske, jedne bivše države, jedemo roštilj i ponekad, neko ispali neku dosetku.

Zatim se objavljuje polazak, i vlasnici uteruju volove u kolonu. Uzanim putem, desno volovi levo ljudi, u dve kolone, krećemo ka centru, i dalje, na drugi kraj mesta, do stočne vage. Voditelji, dvojica lokalnih spadala vičnih mikrofonu i konferansi, najavljuju imena volova i izvikuju njihovu težinu. Najteži vo ima »miljar i sto šeset i osam«. Tona i sto šezdeset osam kg! Najlakši je težak samo 609 kg. »Najmlaje blago«, pravda ga voditelj, »samo dvi lita ima!«

Zatim se, na unapred pripremljenoj parceli, dok blicevi sevaju i iz daljine se Kanfanaru

Pola pije, pola boškarinu daje: Predah za takmičare

primiču oblaci, boškarini ogledaju u oranju. Čovek koji drži plug zariven u zemlju jako je pogrbljen i veoma teško drži korak sa volovima po uzoranoj zemlji. Ali svi volovi dobiju aplauz posle svoje brazde.

Opet na centru, na bini se zagreva muzika. Meštalin koristi priliku, bos, izvodi na mermerni podijum damu sa frizurom, i okreće je, na zvuke polke, kao lepezu, što bi rekao Crnjanski.

Uočavam tek tada kazan sa uskipelim kiselim kupusom, istarskim specijalitetom prvog reda. Pored njega, na žici, cvrči meso. Ne mogu da propustim istarski kupus, još jednom ručam. Pitam ima li kobasica uz kupus, dečak kaže da čekaju kobasice iz Kringe, da su dobra i svinjska rebra. Jedem polako kupus sa svinjskim rebrima, razgledajući trg i decu koja prolaze sa šarenim balonima iznad glava. Pivo je hladno taman koliko treba.

Na štandovima se prodaje prigodna roba od plastike: mitraljezi, mačevi, štitovi, automobili. Puškomitraljez sa nožicama staje 60 kuna, komplet od dva mača sa jednim štitom je 50, a mač, štit i štitnik za zglavak su 35 kuna. Ringišpil miruje. Cene u kunama se množe sa dvanaest da bi se dobila cena u dinarima.

Na kraju trga, potamneli zid kroz čiji malter proviruje kamenje. Na zidu ploča: petokraka zvezda, i tekst: 16. septembra 1943. na ovom mjestu je zvjerski ubijeno 20 drugova od nacifašista. SUBNOR Kanfanara, 1957. Malo dalje veća ploča: Na dan 27. obljetnice streljanih rodoljuba, Narod Kanfanarštine. Slede imena. Iza kuće, na livadi gde su pali, ljulja se visoka trava.

ROJC

Sledećeg dana valja za komšiju, Beograđanina koji je bio pulski generalski vozač i snabdevač kasarni, kupiti u Puli nameštaj. Ogromna robna kuća Pevec dobra je adresa za to. U furioznom naletu, praćeni ljubaznim dečacima koji popisuju naše potrebe, kupujemo fotelje, trosede, stolice, sto, lavor i štipaljke. Devojka u bistrou ima samo jednu koka-kolu, a mi bismo obojica pili bljutavo piće. Uzimamo sok i na izlazu, nakon što će dežurna na isporuci napisati našu adresu, devojka iz bistrea nam upućuje to široko istarsko ciao! sa otegnutim "a". Ciao, bella! Ulazimo u kola, i tada, kao da mi neki đavo ne da mira, stotinak metara pre raskrsnice na kojoj bih morao da se opredelim da li ćemo u Rovinj, dok se nebo sa mora mrači, kažem: "Da li bi mogao da pronadeš Rojca?" "Naravno", kao iz topa odgovara Maksa.

Kako prepoznati nekadašnje vidike: Pula

(April 1982, koji minut pre ponoći, ulazim kao pijan u kasarnu JNA "Karl Rudolf Rojc" u Puli, u koju se slivaju svi regruti koji počinju mornaričku obuku Jugoslovenske ratne mornarice. Šišanje i ostale formalnosti bile su gotove tek u tri ujutru, i onda me dežurni vojnik, stara kajla, vodi do jedne u nizu unisonih spavaonica, i kaže: "Unutra". Ulazim, on zatvara vrata za mnom i ja se suočavam sa pedesetak ljudskih tela usnulih na krevetima. Ležem na goli parket, da tako, ničim pokriven, provedem svoju prvu vojničku noć, ta tri sata do ustajanja kada će me obući, opremiti za rat i odvesti na Muzil, da više nikad ne kročim u Rojca. Sada idemo tamo, gde je sve počelo.)

Maksa vodi naš automobil pored Uljanika, pa levo, tu mu se gubi račun, malo je uzbuđen, vidi se to, nije ovde bio trideset godina, nikad posle vojske nije došao u Pulu, zaustavljamo neke mladiće i pitamo za bivšu kasarnu za koju znam da je sada sedište brojnih hrvatskih udruženja, vidno podnapiti mladić na jako lošem engleskom pokušava da mi nešto objasni, ja ga slušam, i onda kažem: "Zar ne bi bilo lakše da to učiniš na hrvatskom?", on me gleda, "Eeeej, pa to je naš!", drugar mu dovikuje da smo iz Beograda, to je tek urnebes, pravo, lijevo, opet pravo pa desno, "Bregović!" "Dobro", kažem ja, nek bude i Bregović, mašemo im kroz prozore dok se udaljavamo da se suočimo sa prošlošću.

Kasarna je zastrašujuća, pista veličine fudbalskog igrališta, nisam je ni primetio aprila 82, ulazimo i portir samo pokazuje rukom da nastavimo. Tamni hodnici sa redovima vrata. Po zidovima zidne instalacije, vrišteće slike ljudskih figura, karikaturalni likovi koji se pomaljaju iz mraka. Unutar zdanja je dvorište koje odjekuje od teške gitare, neko je, negde, odšrafio napravu, Iron maiden razaraju sluh dok se pridošlice iz bivšeg sveta i života šunjaju hodnicima. Na vratima nekadašnjih spavaonica u kojima su novopridošli regruti u bunilu skakali sa kreveta i dozivali mamu, sada stoje nalepnice sa oznakama udruge koja sada tu boravi: Udruga Merilin - organizacija krojačkih radionica, Mali Mrak - organizacija koncerata urbane glazbe, Suncokret - centar za humanitarni rad, Kung fu klub, Studentska udruga, Bokeljska mornarica Pula - njegovanje i očuvanje povijesne i duhovne baštine Kotora, Udruga Josip Broz Tito - gajenje i razvijanje poštovanja prema ličnosti Josipa Broza Tita... Odmeravam prostor, tražim spavaonicu na kojoj sam otisnuo leđa, zagledam: Pulske mažoretkinje!

Pored mene promine devojčica sa saksofonom, nije valjda da je Liza Simpson otelotvorena u Rojcu?! Maksa i ja gledamo, čitav big bend čeka, ulazimo i ja prilazim dirigentu i pitam šta je ovo, on objašnjava da je to Pulski duhački orkestar i vokalni kvartet, i da možemo prisustvovati probi ako želimo. Želimo. Bubnjar udara palicom o palicu, jen-dva, jen-dva-tri... četiri takta uvoda pa kreću duvači, ima i violina, a onda kvartet peva na engleskom, topli zvuk metala u zdanju koje je mesingani instrument koristilo u donekle drugačije svrhe... Buđenje leti u pet, zimi u šest, ko se toga ne bi sećao, truba, udaljena truba koja razara mozak, ustajanje po sivom jutru i vetru, neuništivom pulskom vetru, galebovi koji kradu marendu i pospani desetari kojima je sve mrsko.

Izlazeći, posle treće numere, samo visoko podignem ruku, i dirigent mi klimne glavom. Na izlazu, bista mladog mornaričkog oficira, pljosnata kapa, Karl Rudolf Rojc, 1915 - 1942. Shvatam da uopšte ne znam ko je Karl Rudolf Rojc.

ZELENA LAGUNA

Nedelje prolaze u ovom svetu drugačijih boja i mirisa, kristalne boje mora, vetar, mutne nijanse svoda kad sa pučine krene neverin, da spusti naše žaluzine i satera nas u sobe i restorane, mokre, zblanute. Palme se povijaju lenjo, nema tu tako dramatičnih obrta sem kad udari pijavica, kao pre tri godine kada je za nepun minut počupano sve drveće na Crvenom otoku. Stapamo se sa prirodom.

Po metiljavom, kišnom danu krećem za Poreč. Dani kada se šatorom putovalo kroz Jugoslaviju, plaže, parkinzi, travnjaci koji su ugostili naša koščata, mladalačka tela. Kamp Zelena laguna, Poreč. Potraga za prošlošću. U obe geometrije.

Na ulasku u lagunu, trudim se da prepoznam predeo, ali ne ide, daleko su sedamdesete, tu je nekakva velika građevina, ima sezonaca, jedan od njih prilazi i ja ga pitam za Zelenu lagunu, on se zbunjeno osvrće i sa bosanskim akcentom kaže da ne zna, da je tu tek osam meseci. Prilazi njegov kompanjon u kombinezonu, video je registraciju, kaže: »Šta ti treba, zemljak?«, i kad se ja izjasnim, on pokaže na drugu stranu ulice (!!!), iza borova od kojih nisam

video šatore počinje kamp: »Evo Zelene lagune«. Pružam mu ruku, onaj prvi što je tu tek osam meseci okreće se oko sebe, ništa mu nije jasno, pitam ovog drugog odakle je, red je da zemljaka pitaš za korene. »Županja«, odgovara on veselo. Županja je u Hrvatskoj, toliko geografije svako može da savlada, pružam mu ruku, lijepa je ovo zemlja, meni najmilija, i teram ka crveno-beloj rampi na kojoj ću stati.

Mladići na rampi pitaju me gde sam krenuo, i ja im pričam priču o sedamdesetima i tadašnjim letovanjima, gledaju me sa zanimanjem, i kada kažem da bih samo pogledao kamp, kažu »izvolite« i čak mi daju plan kampovskih ulica. Teško je prepoznati teren posle toliko modernizacije, kamp sada ima četiri zvezdice i kućni red mu je kao prekopiran iz CIA-e. Svi gosti imaju magnetne kartice, u kamp nema slobodnog ulaska. Sem ako ste iz Srbije, i ako ste mladost ostavljali ovde... Uređene ulice sa šatorima pod konac, grdni blokovi sa frižiderskim kasetama na broj, registracije Nemačke i Holandije ubedljivo su najbrojnije. Šatori su u nizovima isti i zaključujem da ih je tu postavila

Između mora i oblaka: Porečki kantun

uprava kampa za one koji nemaju sopstveni šator. Vetar briše, i mlade Nemice, umotane u peškire, golih ramena, promiču ovuda i onuda. Orijentacija se polako vraća, osećaj za položaj mora koji se nikad ne gubi, izbijam na obalu. Uvala je ista, geografija ne podleže modernizaciji, tu smo jednaki, mi iz prošlosti i oni iz sadašnjosti, tu se dešavalo ono što ne ulazi u ovaj putopis, to je već odavno napisano, i gotovo.

U restoranu jedem školjke, devojčica se smeši, malo crnog vina sa običnom vodom za bevandu, objašnjenje je suvišno, njoj je jasno čemu služi voda u kombinaciji sa crnim vinom, dok se nebo bistri i mokre devojčice izlaze na sunce završavam obed i okupljenim kelnericama pričam, neki đavo mi ne da mira, predistoriju moje posete, leta sedamdesetih, kad je to bilo... jedna crnokosa odmah ispali cifru, kelnerice su vične matematičari. »Nije to trebalo da kažeš!« obraćam joj se tobože strogo, i svi se smeju dok sunce ovladava celim krajolikom.

EUFRAZIJEVA BAZILIKA

Dok se približavam Poreču more se peni, i bledoružičasti oblaci gužvaju se na horizontu. Sitne kapljice ispunjavaju sav vazduh. Vetar snažno udara u stakla automobila. Iz mase oblaka i mora izranjaju zidine porečkog starog grada, crne, kao nagorele.

U gradu vri od turista umotanih pred olujnim vetrom u vindjakne i džempere. Osujećeni u odlasku na plažu, smucaju se ulicama i radnjama, kupuju drvene lutke i ližu sladolede. Pred poslastičarnicom je gužva, i ženska cika. Unutra, u mraku radnje naziru se kugle kako lete po vazduhu, i veseli poslastičar kako žonglira, dočekuje kugle u kornet a baca ih preko glave, ispušta lažni kornet Nemici u lice i ona vrišti, totalna poslastičarska ludnica.

Jedna od uskih ulica od korzoa, desno, tesni prolaz, ništa više, vodi vas u samo srce prošlosti: Eufrazijeva bazilika. Ranohrišćanska bazilika sagrađena u 6. veku, nazvana prema tadašnjem porečkom biskupu Eufraziju, na temelju starije crkve od koje se sada, kada kročite u glavni brod, metar ispod sadašnjeg poda vidi njen pod, prastari mozaici u rupi, ograđeni da se ne upadne u njih. Metar po metar u dubinu, slojevi života koji su se množili i nestajali i ostavljali varljive tragove svog postojanja. Spečeni, glatki kamen, umoran od trajanja, žut i težak kao testo koje se sručilo s neba. U krstionici sačuvan bazenčić u kojem su škropili decu, kameni blokovi poređani u krug, s nestvarnim zelenim odsjajem, tamni otvor rascvetan na podu prastare crkve, dečiji plač novouvedenih u bratstvo, muk pokolenja i generacija koje su potonule u vremenu.

Mozaici Eufrazijeve bazilike

CARSKA MORNARICA

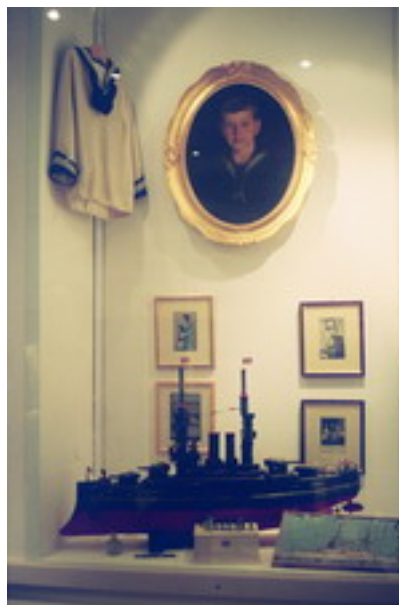
Produžavam dalje, u novigradskom Galerionu je izložba Austrougarske mornarice u Jadranskom moru. Toliko mornarica na jednom malom moru, uspomene se udvostručuju, teško će biti izaći na kraj s tolikim uspomenu. U Novigrad ulazim pred večer, vazduh ispran kišom, konture zvonika i zgrada vidljivije su

nego obično. U zapadnoj daljini je vedro, ali nad nama su teški, tamni oblaci. Sunce, stisnuto tom masom koso bije svojim žutim zracima u zidove kuća, modro nebo iznad, kao nadolazeći mrak, miris soli u vazduhu i kuće koje blješte od iznenadne, udaljene svetlosti.

U Galerionu je tiho. Naša austrougarska mornarica, glasi naziv izložbe. Pula je, od sredine 19. veka pa do 1914, do samog kraja, bila glavna ratna luka Carevine. Velike fotografije iz života mornara: mladići na palubi jedu nekakav krompir, jedan, savijen u kukovima i kolenima, spava na goljoj palubi. Dokolenice i duboke cipele. Zagledam mu se u lice: spokojno je, s blagim osmejkom na usnama, ugrabio trenutak za san, otkinuo ga je za sebe usred ritma strašne Kriegsmarine K&K monarhije, straha i trepeta Evrope, a o Turskoj da i ne govorimo. Ne hajući za ratne planove i sudbinu sveta, on spava na palubi ratnog broda koji će možda sutra potonuti u plamenu. Razumem tvoj san, mornaru! Ako ne istu palubu, ali isto smo more delili, u dva vremena koja se sada sjedinjavaju u prošlosti. Dobro nam je tu, tu ćemo, napokon, zajedno otpočiniti.

Makete brodova tiho čuče u vitrinama i fotografije oficirske dece, glatka lica koja očekuju život koji je, sada, iz ove sadašnjosti već prošao, svi su oni mrtvi i svi su brodovi potopljeni, jasno to i piše na mesinganim pločicama s biografskim oznakama brodovlja. Pokušavam da u legendama pronađem Karla Rudolfa Rojca, nemačko je to ime, ali uzalud: nije to bila Kriegsmarine.

Možda bi bilo uputno reći da u muzeju vlada tuga, ali to je staromodno i patetično, je li tako, pa nećemo. Reč je ponajpre o tišini. Koja ostaje posle bitaka i plama, proćerdanih života u vojskama i ratovima koji nisu rešili ništa, koji su besneli uzalud.

Tišina mornaričkog muzeja

Na posebnom panou legenda o najvećoj pomorskoj bici posle Trafalgara u 19. veku. Viška bitka 1866. U rat između Pruske i Austrije uključuje se Italija, na strani Pruske, sa željom da posle rata prisajedini Veneciju, Južni Tiroi, Istru i Dalmaciju koje su bile pod vlašću Austrougarske. Odlučujući trenutak bitke je kada austrijski admiralski brod

«Erzherzog Ferdinand Max» udarom kljuna potapa italijanski «Re d' Italia». Odoše italijanski snovi o prisajedinjenju Istre i Dalmacije! Čekaće na to još pedeset godina, dobiće ih, pa će doći još jedan svetski rat, pa će ih izgubiti, pa će se raspasti i Jugoslavija pa će, u sadašnjosti koja će sutra biti prošlost, te zemlje boraviti u Hrvatskoj... Na kraju legende podatak da tela poginulih mornara počivaju na Mornaričkom groblju K&K monarhije u Puli, jednom od najljepših grobalja na svetu, kaže legenda. Sunce je zašlo nad Novigradom. Sledeći pravac je - Pula.

MRTVI MORNARI

Kao da je znala, jednog od narednih dana javlja se Nataša. Ona je zagrebačka novinarka, zajedno smo 2002. i 2003. radili Ex Yu kult na beogradskoj Televiziji. U Puli je, zove da dođem. «Doći ću», potvrđujem, «čekaju me mornari». «Kakvi mornari?» pita Nataša. «Mrtvi», odgovaram.

I eto nas kako, dok pulski saobraćaj ostaje za nama, zalazimo u predeo čempresa i tuja, gde u kamenim krstovima blede mornarska imena jedne bivše države. Nemačka, mađarska, češka, slovačka, hrvatska, srpska (jedno čak i ćirilicom!) i italijanska imena. Po obodima groblja, sa imenima gusto ispisanim na bronzanim pločama složenim jedna uz drugu, nemački vojnici pali u ratu 41 - 45. Sabijeni na poslednjoj traci grobljanske zemlje, poslednji mrtvaci na pokretnoj traci ljudske mahnitosti.

Neopisivo je tiho; jedna mačka se odmara na pocnelom kamenom krstu bez imena, ispranom, surom kao stena u Bretanji. Toplo joj je tu. Uz zid, na dečijem delu groblja, gde su sahranjivani članovi porodica austrijskih oficira, grob Rose Milić, rođene 15. septembra 1905, umrle 29. januara 1908. Na kamenom spomeniku, u sedećem položaju,

drvena lutkica iz današnjih dana. Dalje, tri groba s tri krsta: Chersano Oliva, 1886 - 1968, Roce Franjo, 1889 - 1945, Staver Petar, 1898 - 1947. Malo dalje, uz zid, uz podatak da ovde «odpociva v panu»: Josef Mares, K K stabsmeister, rođ. 1873, umro 1917. Na središnjoj parceli, ćirilicom, Bjelotomić Rade, mornar, rođen u selu Međezi, Bosanska Dubica, 3. maja 1933, poginuo nesrećnim slučajem 24. juna 1954, spomenik podiže majka Mara i otac Milan. Dalje, predstavljene ovalnim sličicama u porculanu: Unsere unvergesliche mutter bzw gattin Maria Simonitsch und unvergesliche tochter bzw schwester Eleonore Simonitsch. U potpisu stoji: Die tieftrauernde familie.

Generacije potonule u vremenu: Mornaričko groblje u Puli

U društvu nekih Čeha, pod krstom od kovanog gvožđa s likom Isusa, Alexander Milosevic. Na izbledejoj metalnoj ploči baroknog kroja ne vidi se ništa više.

Španska Jugoplastika

Te večeri ćemo, posle kupanja na Punta Verudeli gde su dve nemačke sestre bliznakinje od 14 god pokušavale da uigraju kuglice klik-klaka, a Italijani se dogovarali šta će te večeri jesti, otići na pulski Kaštel, austrougarsku tvrđavu koja dominira nad arenom u luku. U atrijumu se održava rok festival i oduševljeni organizator s kojim me Nataša neštedimice upoznaje, saopštava nam kao najlepšu vest da je upravo svirala grupa iz Bora, iz Srbije, i da su najbolji, da će sigurno pobediti! Smeškam se i mislim na pramičke dima iz borskih rudnika, i tišinu u umornom rudarskom gradu na istoku moje zemlje. «Bor», kažem, «to je dobra sredina za bluz». Organizator mi se smeška, ništa nije čuo od buke sledećeg benda, koji publika, iako je bend iz Pule, apsolutno ne zarezuzje. Kao da i ne stoje na bini. Malo se čudimo tome.

A tada na binu izlaze momci iz Španije, specijalni gosti van takmičarskog programa. Zbog njih smo večeras tu: ime im je «Jugoplastika»! Otac jednog od dvojice gitarista boravio je, naime, davno u Splitu i tako je sin grupi dao adekvatno ime. Španci sviraju vatreno, pevaju na engleskom, sve to totalno američki zvuči, publika ih jedva primećuje. Posle treće pesme pevač pribegava poslednjem triku. Kaže: «Mi smo Jugoplastika, španski bend s hrvatskom dušom!» Iz publike ni glasa. Okrećem se Nataši i pitam o čemu je reč. Ona objašnjava: «Ovo ti je očigledna posljedica Tuđmanove 15-godišnje vlasti. Ovi klinici su naučeni ćutati! Oni su tako rasli!» Nisam nešto siguran, razmišljam o

našima koji su rasli pod Slobom pa urlaju li urlaju.

Ostavljamo Špance da se izbere s ledenom publikom i niz strmoglave skaline kaštela, pridržavajući se obema rukama za gelender, jer se u protivnom telo krivi na jednu stranu, spuštamo se u grad. Nad nama, bleđ kao mrtvac, objedinjujući ostrva Sumatre, kineske trešnje, pulske ulice i mrtve mornare, lebdi pun mesec.

Sutradan, dok teški vazduh gnječi pluća i najavljuje kišu, obilazimo pulski buvljak sa antikvitetima. Ferali bez stakala, mlinovi za kafu, četvrtasti, kao kutijice s vitlom za mlevenje, i cilindrični, od mesinga, takve znamo. Tražim štand sa činovima i vojnim oznakama, na takvim mestima trebalo bi da ga bude. Nataša tvrdi da neću naći to što tražim. A tražim:

Gradevina koja je nadživela mnoge države:
Arena u Puli

zvezdu petokraku sa kapa Jugoslovenske narodne armije. U selidbama nakon povratka iz uniforme pogubile su mi se sve koje sam odavde poneo.

Na jednom štandu su samo LP ploče. Složene u kutije, listam ih polako. Miki Jevremović, Srebrna krila, Kićo Slabinac. Na ploči Bijelog dugmeta, Najlepše balade, posveta: *Samo da znaš da te zauvek volim. Ozren, 8. 3. 85.*

I tu smo: među kožnim futrolama za pištolje i razglednica Pule s motivom arene ukomponovanih u ljušturu školjki, crvene kao zrna korala: zvezde petokrake. Prodavac je crnomanjast, naočit kao američki komandos, prijateljski gleda. Pitam ga pošto zvezda. «Dvadeset kuna», kaže. Nataša se primiče s interesovanjem. Držim dve zvezde u šaci, lagano pomeram ruku gore, dole i zvezde zveckaju unutra. «Može li dve za trideset?», pitam. «Može», odgovara prodavac i ja vadim novac. Tiho, kao za sebe, kažem Nataši: «Pa i logično je da se po ove zvezde vratim na početak». Nataša čuti, ali prodavac se nagne ka meni i, ne obraćajući pažnju na novac koji mu pružam, kaže: «Koja si bio klasa?». Tmurno je već, i vazduh teško ulazi u pluća. «Šezdeset sedma», kažem, «april '82». On s razumevanjem klimne glavom: «Ja sam pedeset osma.» I dok kiša samo što nije, u graji buvlje pijace nas dvojica se gledamo i čutimo, a osmeh, osmeh nam ne silazi s lica.

ROJC 2

Kiša je potom pala, i neke sardele, spremljene na istarski način, bile su pojedene i danima se kasnije nebo mučilo, a onda se sasvim razvedrilo pa su se vrhovi borova na Katarini opet oštro ocrtavali na nebu. Maja je jednog jutra javila da je u Istarskoj enciklopediji našla Karla Rudolfa Rojca. Oficir kraljevske ratne mornarice stare Jugoslavije, rođen u Banjaluci, član KPJ, otkriven i poslat na dvoipogodišnju robiju. Poginuo kao komandir zaštitnog voda partizanske bolnice, u boju s Nemcima na obali Vrbasa 1942. Narodni heroj. «Po njemu se», čita Maja, «zove jedan naš patrolni brod...» «Kad je izdata ta enciklopedija, Majo?», pitam jer danas više ne možeš biti siguran u reči poput «naš». «Godine 1985», izveštava Maja, i završava citat: «... i jedna kasarna».

Mrak se lagano spušta na krovove Pule. U dvorištu kasarne bronzani heroj s mornarskom kapom posmatra pistu. Brod s njegovim imenom verovatno je na dnu mora. Ali kasarna, koja to više nije, još se drži. U Poreču, poslastičari izvode vratolomije s kuglama sladoleda pred preneraženim Nemicama. U Eufrazijevoj bazilici galeb u tišini hoda po mozaiku iz VI veka. U Rovinju brodić pun slanih turista vraća se s Katarine. Austrougarski brodovi ćute u Novigradu. U Velom Joži prebrajaju se školjke za nastupajuću večeru. U Kanfanaru voz nikako da stigne.

Prostor je pokazao svu svoju krhkost. **Kraj**